

ҚОВУН ПАШШАСИНИ ТАРҚАЛИШИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШ ЧОРАЛАРИ

Хамраев Илѐс Амирович,

қ.х.ф.ф.д., катта илмий ходим,

“Ўзагрокимѐхимоя” АЖ нинг Сабзавот- полиз экинлари, картошка, боғлар ва тоқзорларнинг зараркундалари ва касалликларига қарши кураш бошқармаси етакчи мутахассиси,

Обиджанов Дилшод Ахмед хўжа ўғли,

қ.х.ф.н., катта илмий ходим,

Академик М.Мирзаев номидаги БУВИТИ,

Ақромов Бахтияр Ақмалович,

қ.х.ф.н., к.и.х.,

Ўсимликларни ҳимоя қилиш илмий-тадқиқот институт,

Караматов Пўлат Равшанович,

Тошкент давлат аграр университети магистр талабаси.

Аннотация: Мақолада полиз экинларининг энг хавфли зараркундаларидан бўлган қовун пашшаси ҳамда унга қарши кураш чоралари ҳақида маълумотлар берилган.

Аннотация: В статье представлена информация об одном из самых опасных вредителей дыни - дынной мухе и о мерах по борьбе с ней.

Мамлакатимиз азал-азалдан ўзининг полиз маҳсулотлари билан жаҳонга машҳур бўлиб келган. Кейинги йилларда полиз маҳсулотларини етиштиришга ҳукуматимиз томонидан алоҳида эътибор қаратилиши натижасида йилдан йилга бу турдаги маҳсулотларни етиштириш кўлами кенгайиб бормоқда.

2000 йилда илк бор Хоразмда кузатилган ва кейинроқ республикаимизнинг барча вилоятларида учраган **қовун пашшаси** (*Carpomya (Myiopardalis) pardalina* Big.) унга қарши кураш чоралари кўрилмаган тақдирда ҳосилни 80-100% гача нобуд қилади.

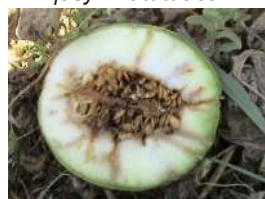
Полиз экинлари маҳсулотлари зарар келтирадиган пашшаларнинг икки тури ўта хавфли ҳисобланади. Булардан Ўрта денгиз қовун пашшаси (*Bactrocera cucurbitae* Cog), асосан Австралия, Ҳиндистон, Япония, Малайзия, Гавай ороллари ҳудудларида тарқалган. Иккинчи тури Ўрта Осиё қовун пашшаси (*Carpomya (Myiopardalis) pardalina* Big.), кўп йиллар давомида Исроил, Афғонистон, Туркия, Озарбойжон, Эрон, Ироқ давлатларида тарқалиб, зарар келтириб келган бўлса, ушбу тур Ўзбекистон шароитида 2001 йиллардан бошлаб тарқалиб зарар келтира бошлади [4, 5, 6].

Қовун пашшасини
1-қурти, 2-қурт,
3-ғумбак, 4-етук зоти

Қовун пашшаси

Зарарланган қовун

Ўтказилаётган кузатишларимиз натижаси зараркунанда биринчи марта 2000 йилда Хоразм вилоятининг Туркменистон давлати билан чегарадош Шовот тумани полиз экинларидан асосан қовун экилган далаларида топилди. 2001 йили Қорақалпоғистон республикасининг Хўжайли, Амударё туманлари далаларида полиз экинларига зарар келтиришни бошлаганлиги ҳисобга олинди [1, 2, 3, 4, 6]. 2007-2009 йиллар республиканинг Бухоро, Жиззах, Сирдарё, 2011-2014 йиллари Қашқадарё, Сурхондарё ва Фарғона водийси вилоятлари полиз экинлари далаларида пайдо бўлиб зарар келтирганлиги аниқланди. Бугунги кунда Қозоғистон давлати Қизилорда вилоятлари шароитида тарқалиб зарар келтираётганлиги маълум бўлди [3, 4, 5].

Қовун пашшаси ғумбакдан чиққач 6-7 кундан кейин тухум қўя бошлайди; тухум қўйиш бир ойгача чўзилади. Урғочи пашша қовун, тарвуз ва қовоқ пўстининг остига тухумларини қўяди. пашша қовун, тарвузни, қовоқ тухум қўйгичи билан тешиб, унга битта тухум қўйиб кетади. Бир қовун ёки тарвузга бир неча тухум қўйиши мумкин. Битта урғочи пашша умрида 100-150 та тухум қўяди. 2-7 кундан кейин тухумдан чиққан қуртлар қовун, тарвуз, қовоқ эти билан озикланади. Қуртлар ёзда 8-13 кунда ривожланади, кузда эса ривожланиш 18 кунга чўзилади. Озикланиб бўлган қуртлар зарарланган қовун-тарвуздан чиқиб, яқин орадаги тупроқда ғумбакка айланади. Сохта пиллалардан бир қисми келгуси йил баҳоргача тиним ҳолатига киради, қолганларидан эса 13-20 кундан кейин янги авлод пашшалари чиқади, улар тез орада тухум қўя бошлайди. Қовун пашшаси йилига 2-3 марта авлод беради [3, 4, 5].

Қовун пашшасининг қуртлари ривожланган қовун ва тарвуз маҳсулотларининг сифати пасайиб, истеъмолга яроқсиз ҳолга келиб қолади ва қуртлар тешиб чиқиши билан, тўла чириб кетади. Зараркунанда вегетация даври бошида пайдо бўлиб ёз давомида 90-100% қовун мевасини, 20-25% тарвуз ва айрим даладарда 5-10% қовоқни зарарлаганлиги аниқланди.

Қарши кураш чоралари

1. **Агротехник кураш.** Кураш тадбирда шуни айтиш керакки, қишлоvdан чиққан зараркунанда ёки қовун пашшасини ривожланишини асосий хусусиятларидан бири шундаки, биринчи авлоди етук зотига қарши далада тўпланиб гуллаш

давомида қовун туганакчаларига тухум қўйишни бошлаш жараёнига (қовун туганакчаларини диаметри 3-5 см бўлган давр) тўғри келади. Етук зоти ўсимликларнинг орасида фаол учиши, тухум ва қуртларининг қовун ичида бўлиши, ғумбакларининг тупроқ остида бўлиши қарши кураш тадбирларини олиб боришда қийинчиликлар туғдиради.

Қовун пашшаси келтирадиган зарарни олдини олиш мақсадида экин майдонларини алмашлаб экиш, зарарланган ўсимликларни даладан олиб чиқиб қўмиб ташлаш, даладаги зарарланган қовунларини йиғиштириб олиш, далани чуқур шудгор қилиш ва қишда зарур ҳолларда яхоб суви бериш, ҳудудларга мос навларни танлаб экиш, минерал ва органик ўғитлар меъёридан оширмаган ҳолда озиклантиришни ўз вақтида ташкил қилиш керак.

2. Кимёвий кураш. Препаратлар билан ишлов берилганда юқори ва сифатли ҳосил олишга эришилади. Бунда асосан қовун пашшасига қарши кимёвий препаратлар билан эрталаб соат 5-8 ёки кечқурун соат 18-20 ўтказиш талаб қилинади. Альфациперметрин асосли (Супер кар 10% эм.к. 0,3–0,35 л/га), Дельтаметрин асосли (Дефентокс 2,5% эм.к. 0,25–0,5 л/га), Лямбдацигалотрин асосли (Атилла супер 10% эм.к. 0,25–0,5 л/га), Лямбдацигалотрин + тиаметоксам асосли (Пилигрим 24,7% сус.к. 0,2 л/га, Энджео 24,7% сус.к. 0,2 л/га, Энерги-дуо 24,7% сус.к. 0,2 л/га), Новалурон + Бифентрин асосли (Римон стар 6,5% эм.к. 0,15 л/га, Римон фаст сус.к. 0,3–0,7 л/га), Перметрин асосли (Корал 10% эм.к. 0,3–0,4 л/га), Циперметрин + хлорпирифос асосли (Нукер про, эм.к. 0,5–0,7 л/га) турли гуруҳларга мансуб препаратлар ишлатиш тавсия қилинади.

АДАБИЁТЛАР:

1. Душамов Б.К., Саидова З, Маткаримова О., Душамов Т., Ешанов К. Қовун пашшаси (*Myiopardalis pardalina*) ва унга қарши кураш усуллари. – Хоразм: “Истеъдод”, –2005. – 20 б.
2. Душамов Б.К., Ешанов К. Қовун пашшаси – ҳосил қушандаси. // “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журнали. – Тошкент, –2007. - №2. – Б.35
3. Торениязов Е.Ш., Юсупов Р.О. Дынная муха на бахчевых культурах Каракалпакистана // Журнал “Защита и карантин растений”. – Москва. -№9.–2014. -С. -40.
4. Хўжаев Ш.Т. Ўсимликларни зараркундалардан уйғунлашган ҳимоя қилиш ҳамда агротоксикология асослари. – Тошкент: Наврўз, 2014. – 541 б.
5. Обиджанов Д.А., Душамов Б.К., Маткаримова О., Қовун пашшасига қарши курашда самарали усул. //Ж. Agrokimyo himoya va o'simliklar karantini.– Тошкент, 2016. - №3. – Б. 27-28.
6. Обиджанов Д.А. Препарата Coral против дынной мухи на дыне /Маърузалар тўплами (респ. и.-амалий анжуман, 22-23 декабр.2016 й.). – Тошкент: ЎҲҚИТИ, 2016. – Б. 180-185.
7. Обиджанов Д.А., Душамов Б.К. Қовун пашшасига қарши кимёвий кураш. /Маърузалар тўплами (Ҳалқаро. и.-амалий анжуман, 2019 й.). – Тошкент: ЎҲҚИТИ, 2019. – Б. 426-430.

ПИЁЗДОШ САБЗАВОТЛАРНИНГ ЗАРАРКУНДАЛАР БИЛАН ЗАРАРЛАНИШДАГИ ЎЗИГА ХОСЛИКЛАР

Ақромов Бахтияр Акмалович,
қ.х.ф.н., к.и.х.
Ўсимликларни ҳимоя қилиш ИТИ.

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда етиштирилаётган пиёздош сабзавотлар - пиёз ва саримсоқ пиёз зараркундаларининг ўсимликни зарарлаш хусусиятлари бўйича маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар: пиёз, саримсоқ, бўғимоёқчилар, зараркунанда, зарар.

Аннотация. В статье представлена информация об особенностях повреждения растений вредителями луковых овощей лука и чеснока, выращиваемых в Узбекистане.

Ключевые слова: лук, чеснок, членистоногие, вредитель, вред.

Пиёз ва саримсоқ пиёз экинлари халқимиз томонидан севиб истеъмол қилинадиган, витаминларга бой сабзавотлардан ҳисобланади. Экспортбоп бўлган бу экинларнинг майдонлари йилдан йилга кенгайиб бормоқда.

Пиёз ва саримсоқдан юқори ҳосил олишда турли агротехник тадбирлар билан бир қаторда ҳосилни турли зараркундалардан ҳимоя қилиш ҳам ўта муҳим аҳамиятга эга. Зараркундаларга қарши кураш тадбирларини самарали ўтказиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш учун уларнинг тур таркибини аниқлаш, сабзавотларга қандай ва қачон зарар етказишини ўрганиш лозим.

Турли илмий манбалар таҳлилига кўра, пиёз ва саримсоқ

пиёз экинлари 100 га яқин турдаги зараркундалар билан зарарланади. Зараркундаларнинг 10-15 тури мавсум давомида иқтисодий сезиларли даражада зарар келтирувчи асосий турлар ҳисобланади, қолган турлари бу ўсимликларни қўшимча озуқа сифатида зарарлайди [1, 2, 5, 6].

Асосий зараркундалар сифатида пиёз поя нематодаси, пиёз яширин хартумли қўнғизи, пиёз пашшаси, пиёз визилдоқ пашшаси, пиёз куяси, пиёз илдиз канаси, тамаки трипси, ғовакловчи пашшалар, симқурт ва сохта симқуртлар, бузоқбошлар, кемирувчи тунлам қуртлари, гамма тунлами, карам тунлами кабилар кўрсатиб ўтилади [1-9].